

عنوان و نام پدیدآور: شطرنج و قمار؟! / گردآورنده معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی.
 مشخصات نشر: مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱.
 شابک: 978-600-6543-94-9
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 موضوع: شطرنج (فقه)
 موضوع: قمار -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
 شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی
 شناسه افزوده: موسسه انتشاراتی قدس رضوی
 رده بندی کنگره: BP/۱۹۴/۹/ش ۶ ۱۳۹۱
 رده بندی دیویی: ۳۷۴/۳۹۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۶۹۶۳۷

۲۲ → شطرنج و قمار!؟

آستان قدس رضوی
 چاپ هشتم: پاییز ۱۳۹۱ (ویرایش جدید)
 معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی
 نشانی: حرم مطهر امام رضا (ع)، اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی
 تلفن: ۰۵۱۱-۳۲۰۲۰ دورنگار: ۰۵۱۱-۲۲۴۰۶۰۲
Rahnama@Aqrazavi.org

به‌کوشش محمدحسین پورامینی
 ویراستار: محمد مهدی باقری
 طراح جلد: علی بیات
 طراح لوگوی رهنما: مسعود نجابتی

﴿ رسیدن برای یافتن راه، خود، ارزش است...
و هر فرهنگی که به پرسشگری بها دهد
و زیباترین، دقیق‌ترین و ساده‌ترین پاسخ‌ها را پیشِ رو بگذارد،
گسترش و دوام خود را تضمین کرده است.
مهم، انتخاب بهترین راه است...
و **ره‌نما** گامی است در این مسیر.
همگام ما باشید و با طرح دیدگاه‌های رنگارنگتان، یاری‌مان کنید.

شطرنج و قمار؟!

اگر درگیر پرسش‌های زیر هستید، پاسخ خود را در کتابچه حاضر می‌یابید:

۱. آیا بازی با شطرنج طبق نظر برخی فقها جایز است؟
۲. چگونه ممکن است حکمی که حرام بوده، اینک حلال شده است؟! مگر احکام دین ثابت نیست؟
۳. آفت‌هایی که قمار به ریشه و ساقه زندگی آدمی می‌زند، چیست؟
۴. فلسفه حرمت بازی با شطرنج یا پاسور چیست؟

درآمد

۷

شطرنج و قمار؟!

دین مبین اسلام برای تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی انسان برنامه‌های تعالی بخش دارد، اما پیش از بیان این احکام، لازم است به این پرسش پاسخ گوییم: چرا با اینکه آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم‌السلام با یکدیگر در انطباق کامل است، بین علما اختلاف فتوا وجود دارد؟ در پاسخ باید گفت اختلاف فتوا، علل متعددی دارد که در این مختصر، به دو نمونه مهم اشاره می‌کنیم:

۱. آیات قرآن و روایات، در مباحث احکام، به منزله قانون است و ممکن است فهم فقها از عبارت‌های آن متفاوت باشد. با اینکه قوانین حقوقی، زاده فکر بشر و بسیار ساده‌تر از قوانین الهی است، حقوق دانان نیز گاه در فهم قانون دچار اختلاف نظر می‌شوند؛ لذا هیچ بعید نیست فقها نیز در فهم قوانین الهی از قرآن و روایات، اختلاف نظر پیدا کنند. در اصطلاح علم اصول، به این برداشت‌ها، «ظواهر ادله» و «فهم عرفی» می‌گویند.

۲. روایاتی که سند احکام الهی قرار می‌گیرد، باید بسیار معتبر باشند تا بتوان به آن‌ها استناد کرد. علم رجال و شخصیت‌شناسی، وضعیت کسانی را بررسی می‌کند که روایات را از زمان امامان معصوم علیهم‌السلام تاکنون بیان کرده‌اند. در موثق بودن و مطمئن بودن برخی اشخاص، بین علما اختلاف نظر وجود دارد. این موضوع سبب می‌شود بعضی روایات در نظر فقیه‌ی معتبر باشد و مطابق آن، فتوا دهد و در نظر شخص دیگر، معتبر نباشد و مطابق آن، فتوا ندهد.

نکته: هرگاه میان کارشناسان فن، اختلاف نظر باشد، افراد به خبره‌ترین کارشناس مراجعه می‌کنند؛ لذا در عمل به احکام نیز واجب است به مجتهد اعلم مراجعه کنیم.

۱. چند نکته، در بیان احکام الهی

۱-۱. احکام الهی مبتنی بر مصلحت‌ها و مفسده‌هاست. گسترهٔ مصالح و مفاسد نیز شامل ابعاد جسمی و روحی و فردی و اجتماعی و نیز امور دنیوی و اخروی است.

۱-۲. احکام الهی برای پاسخ‌گویی به نیازهای ثابت و متغیر بشر است. برای نیازهای

ثابت، احکام ثابت و برای نیازهای متغیر، احکام متغیر وضع می‌شود.

۱-۳. احکام الهی، تابع موضوعات است و هر موضوعی، حکم خاص خود را دارد. از این رو،

ثبات و تغییر احکام، پیوند وسیعی با ثبات و تغییر موضوع دارد. بنابراین، ثبات احکام دینی

به لحاظ استواری موضوعشان است و اگر موضوع عوض شود، دیگر ثبات حکم معنا ندارد؛

برای مثال، خوردن انگور حلال است؛ اما اگر همان انگور به شراب تبدیل شود، خوردن آن

نیز حرام خواهد شد.

۱-۴. تغییر موضوع انواع مختلفی دارد: یکی از انواع آن استحالهٔ شیء (تغییر ماهوی)

است؛ مانند آنچه در مثال گفته شده آمد. گونهٔ دیگر آن، تغییر عنوان منطبق بر موضوع است؛

برای نمونه، هر شیء نجسی که منفعت حلال نداشته نباشد، از نظر شرعی، نمی‌توان با آن

مبادلهٔ اقتصادی انجام داد. از این رو، در گذشته، فروش خون حرام بود؛ زیرا فاقد منفعت

حلال بود. اما امروزه که با تزریق خون، می‌توان جان بیمارانی را از خطر مرگ رهانید، منفعت حلال دارد. بنابراین، با آنکه تغییری در ماهیت خون پدید نیامده، عنوان منطبق بر آن تغییر کرده؛ یعنی خون مصداق کارهایی واقع شده است که منفعت حلال دارد و لاجرم می‌توان با آن مبادله اقتصادی انجام داد.

۵-۱. بازی با آلات قمار در اسلام حرام است. حکم به حرمت بازی با پاسور، از آن جهت است که به عنوان یکی از ابزارهای قمار شناخته می‌شود؛ هرچند با آن شرط‌بندی نکنند. بنابراین، تا زمانی که به این عنوان شناخته می‌شود، حکم آن حرمت خواهد بود. البته، اگر مرجع تقلید در صدق عنوان آلت قمار بودن برای پاسور تردید کند، به حرمت فتوا نمی‌دهد. درمقابل، گفته شده است که امروزه در سطح جهان، شطرنج آلت قمار به حساب نمی‌آید؛ بلکه آن را نوعی وسیله بازی فکری می‌شناسند. براین اساس، شطرنج از نظر موضوع حکم شرعی، تغییر یافته است؛ یعنی از آلت قمار بودن خارج شده و به تبع آن، حکمش نیز

دگرگون شده است.

۱-۶. برخی مراجع تقلید بازی با شطرنج را مطلقاً حرام می‌دانند؛ زیرا از نظر ایشان ملاک حرمت شطرنج، آلت قمار بودن نیست؛ بلکه مستقلاً موضوع حرمت است. از این رو، آلت قمار بودن و نبودن در حکم آن دخالت ندارد. ولی برخی دیگر از مراجع، مانند امام خمینی رحمته الله و مقام معظم رهبری و آیات عظام فاضل و مکارم و بهجت، آن را به عنوان آلت قمار بودن حرام می‌دانند. براساس این مبنا، اگر شطرنج از آلت قمار بودن خارج شود، دیگر حرام نخواهد بود. بنابراین، در این مسئله هرکس باید به فتوای مرجع تقلید خود رجوع کند.

۲. مضرات قمار

خداوند متعال قمار را در ردیف می‌گساری و بت پرستی و از کارهای پلید شیطانی دانسته و به اجتناب از آن دستور داده است: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ

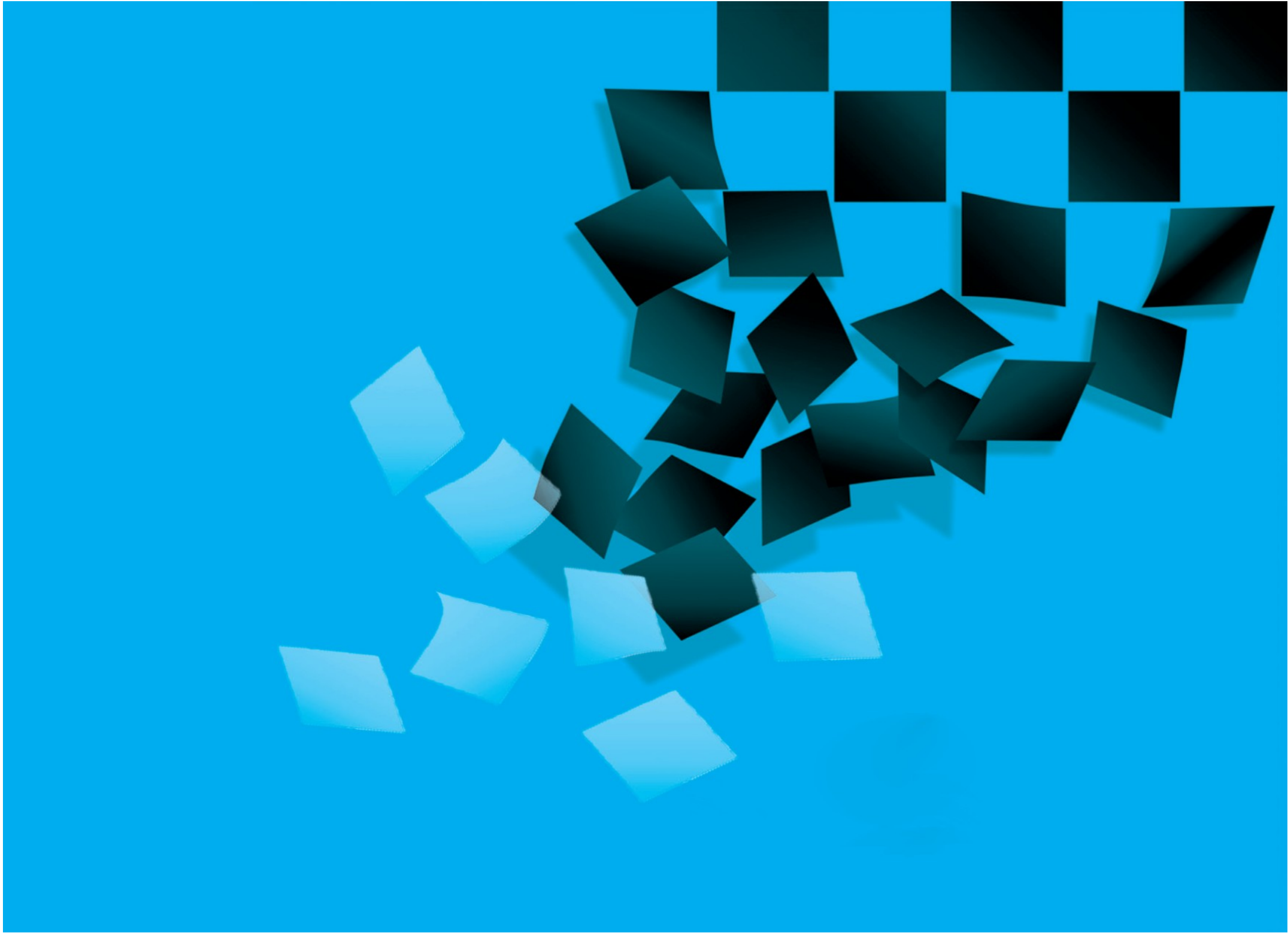
رَجُسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۱﴾ (= ای کسانی که ایمان آورده‌اید، بدانید که شراب، قمار، بت‌ها و چوب‌های مخصوص برد و باخت، به‌تمامی، پلید و ناپاک و از کارهای شیطانی است. پس، از این کارها بپرهیزید تا رستگار شوید).^۱

«میسر» یعنی قمار و از این‌رو، قمارباز را «یاسر» گویند. ریشه آن «یسر» به‌معنای آسانی است و علت نامیدن قمار به میسر، این است که قمارباز با آن، مال دیگران را به‌آسانی و بدون زحمت به‌چنگ می‌آورد.^۲ از امام رضا علیه‌السلام نقل شده است: المیسر هو القمار. (= میسر همان قمار است).^۳ براساس روایات متعددی از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه معصوم علیهم‌السلام، بازی با آلات قمار نیز در ردیف میسر شمرده شده است. جابر از امام باقر علیه‌السلام نقل کرده است: از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم پرسیدند: «میسر

۱. مائده، ۹۰.

۲. سیدعلی‌اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج ۷، ص ۲۶۳.

۳. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۱۱۹، حدیث ۳.

چیست؟» فرمودند: «هر آنچه با آن قماربازی کنند؛ حتی مانند قاب یا گردو.»^۱

خدا در قرآن می‌فرماید: ﴿إِنَّمَا يَرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَ الْبُغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَ الْمَيْسِرِ وَ يُضْذَكِّمَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ عَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾ (= شیطان همواره در صدد ایجاد دشمنی و کینه‌توزی میان شما و بازداشتن شما از یاد خدا و برپایی نماز است. قماربازی و می‌گساری ابزار شیطان در نیل به این هدف است. آیا باز هم از این کار دست بر نمی‌دارید؟)^۲ آیه دیگری می‌گساری و قماربازی را هم‌ردیف و از گناهان کبیره دانسته است. گرچه ممکن است أحياناً منافعی هم داشته باشد، قطعاً آثار زیان‌بار آن، به مراتب، بیشتر از سود آن است: ﴿يُسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَ الْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَ مَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَ إِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾.^۳

۱. قيل يا رسول الله ما الميسر؟ فقال كل ما تقوم به حتى الكعب والجوز. وسائل الشيعة، ج ۱۲، ص ۱۱۹، حدیث ۴.

۲. مائده، ۹۱.

۳. بقره، ۲۱۹.

در آیه دیگری آمده است: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكَ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ﴾.^۱ از این آیه می‌توان فهمید که «تقسیم به ازلام»^۲ نوعی قمار بوده که در اسلام

۱. مائده، ۳.

۲. اعراب دو گونه ازلام (تیرهای مخصوص) داشتند: ازلام امرونی و دیگری ازلام قمار. ازلام قمار عبارت بود از ده چوب تیر به نام‌های فذ، توأم، مسبل، نافس، حلس، رقیب، معلا، سفیح، منیح و رغد. هفت چوب اول، به ترتیب از یک تا هفت سهم داشت و سه چوب آخر سهمی نداشت. در صفحات ۲۴۴ و ۲۴۵ از تفسیر مجمع البیان آمده است: «شتری را سر بریده و ۲۸ قسمت می‌کردند و قماربازان ده نفر و به عدد تیرها بودند. آنگاه تیرها را مخلوط کرده، هر کس یک تیر برمی‌داشت. صاحب تیر فذ یک قسمت و صاحب تیر توأم دو قسمت، تا آن که تیر معلا به نام او آمده بود، هفت سهم می‌برد. آنان که سه تیر سفیح یا منیح یا رغد به دست آن‌ها آمده بود، نه تنها چیزی نمی‌بردند، بلکه پول شتر را هم می‌پرداختند.» در آیه، این کار فسق دانسته شده است؛ یعنی قمار و بازی با آلات قمار، گناهی بزرگ و خروج از طاعت خداوند و روی آوردن به معصیت است. همان، ص ۲۴۵؛ علی اکبر هاشمی رفسنجانی، تفسیر راهنما ج ۴، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴، ص ۲۳۳.

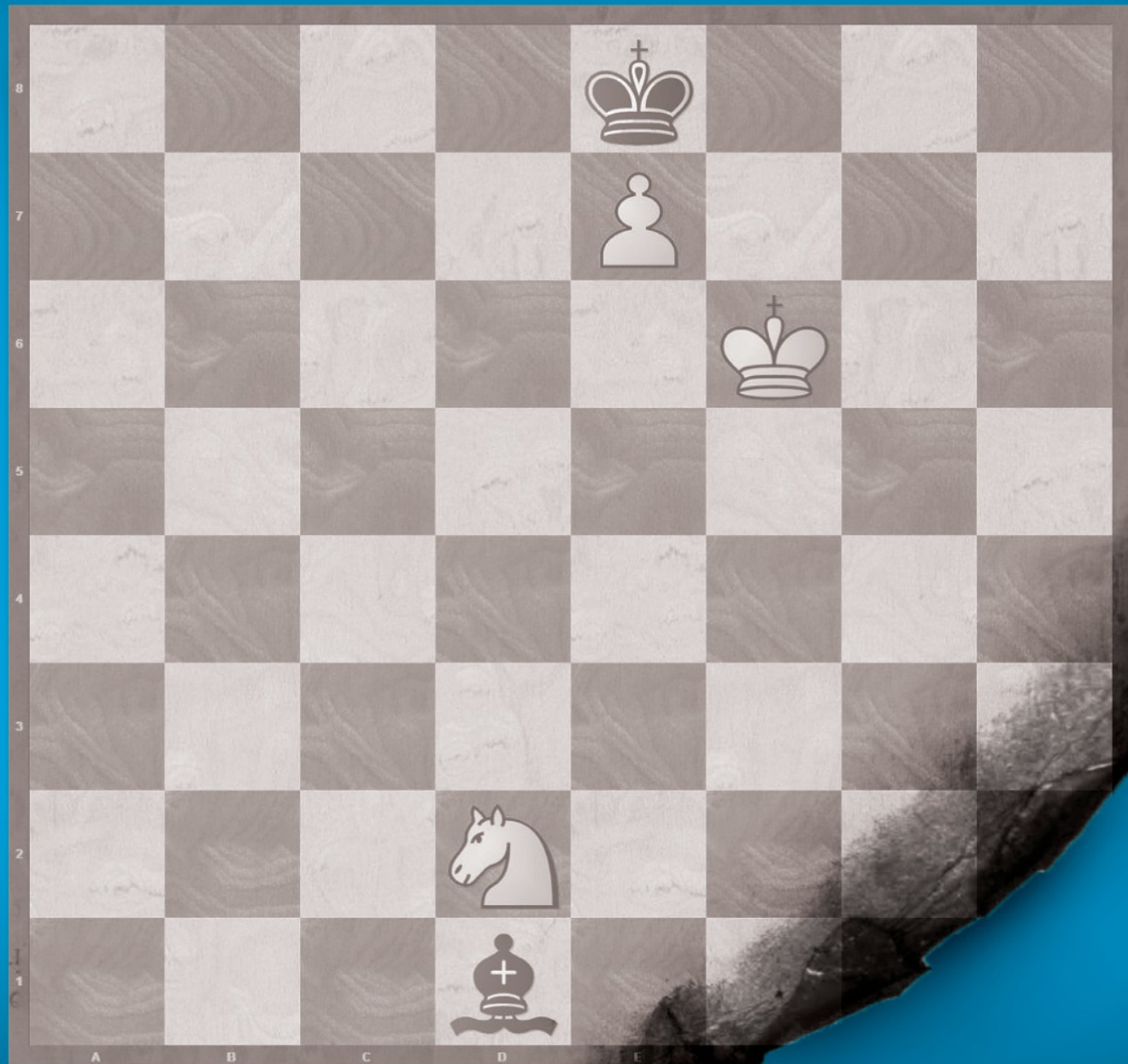
روشن است که نه تیرهای قمار خصوصیتی در تحریم داشته است، نه حیوان و گوشت آن. بنابراین، اموال به دست آمده از هر نوع بردو باخت، حرام است (همان)؛ جز در مسائلی مانند مسابقه تیراندازی یا اسب سواری که استثنا شده است.

تحریم شده است. پس، بازی قمار که با برد و باخت مالی همراه است، حرام بوده و داخل در عناوین میسر و اِزلام است؛ حال آنکه با آلات قمار باشد یا با هر وسیله دیگری. همچنین، از نمونه‌های تصرف ناروا در مال دیگران بوده که براساس این آیه شریفه حرام است: (لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ).^۱

نکته مهم دیگر، بازتاب روانی قمار است. قمارباز همیشه بازنده است؛ چون اگر ببرد، حریص‌تر می‌شود که باز هم قمار کند و به‌یقین، او همیشه برنده نخواهد بود و در دفعات بعدی خواهد باخت. از آنجاکه این ثروت بادآورده است، نه نتیجه کار و کوشش، قدر آن را نمی‌داند و چه‌بسا به‌زودی آن را ازدست بدهد. از نظر اخلاقی نیز قساوت قلب می‌خواهد که کسی اموال و دارایی و گاهی، تمام زندگی و کاشانه دوستش را بگیرد، او و خانواده‌اش را به

۱. بقره، ۱۸۸؛ نساء، ۲۹؛ نک: نساء، ۱۶۱؛ توبه، ۳۴.

روز سیاه بنشانند و خود با دارایی آنان، به عیش و نوش بپردازد.

در برخی روایات وارد شده است:^۱ «قریشی‌ها آن قدر به قماربازی ادامه می‌دادند که حتی زن و بچه خود را بر سر آن گرو می‌گذاشتند و می‌فروختند.» از این رو، بازی با آلات قمار حتی اگر بدون بردوباخت باشد، حرام شمرده شده است تا کسی به این وادی خطرناک نزدیک نشود. به عبارت دیگر، احتمال دارد حرمت بازی با آلات قمار، جنبه حریمی داشته باشد و موجب شود که جامعه اسلامی، به طور کامل، با این گونه مسائل فاصله گیرد و به آن نزدیک نشود.

از دیگر سو، کسی که می‌بازد، می‌کوشد برای جبران شکست روحی و مادی خود، بازی را ادامه دهد و چون عصبانی شده است، چه بسا تمام زندگی خود را ببازد و حتی برای تسکین شکست و ناراحتی‌های خود، به انواع مواد مخدر و مشروبات الکلی روی آورد. شاید

۱. نک: وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۱۱۹ تا ۱۲۱.

بدین جهت است که در این آیات، شراب و قمار باهم آمده است.

درخصوص برخی بازی‌ها، مانند شطرنج، باید دانست که فقه مرز نهایی میان حرام و واجب را مشخص می‌کند؛ اما باید مواظب سایر آثار جانبی آن‌ها بود. برخی مانند شانتال شوده، قهرمان شطرنج فرانسوی، معتقدند که شطرنج ورزشی خسته‌کننده است. پرداختن به شطرنج، سایر منابع ذهنی را از کار می‌اندازد و دیگر فعالیت‌های ذهن، بیهوده و پوچ می‌شود. شطرنج می‌تواند به مفهوم نظریهٔ پاسکالی، با فشاری که بر نقطه‌ای از بدن (مغز) وارد می‌سازد، اختلال حواس ایجاد کند.

به نظر برخی، یکی دیگر از مضرات شطرنج، کینه و عداوتی است که میان بازیکنان پدید می‌آید. الخین، قهرمان دیگر شطرنج، می‌گوید: «برای برنده‌شدن در بازی شطرنج، باید از حریف خود متنفر شد.» مهم‌تر از همه، آن است که بازی با پاسور، شطرنج و...، عمر انسان را تلف، اعصابش را فرسوده و روانش را آشفته می‌سازد.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.